
MAASTRICHT ÉS A MAGYAR TÁRSULÁS PÁRHUZAMOS 30 ÉVE EGY VOLT BRÜSSZELI DIPLOMATA SZEMÜVEGÉN KERESZTÜL, AKKOR ÉS MOST

(Esszé a harminc évvel ezelőtti európai helyzetről és a magyar pozícióról)

Becsey Zsolt László

Károli Gáspár Református Egyetem, becsey.zsolt@kre.hu

MIÉRT TÁRGYALOM A KÉT TÉMÁT EGYÜTT?

1993. november elseje a Maastrichti Szerződés és így az Európai Unió megszületésének évfordulója. A konferencia is ezt a témát öleli fel. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy abban az évben, szinte egyidőben, karácsonyra fejezték be a tagállamok a magyarok és a lengyelek esetében az Európai Megállapodás ratifikációját. Így 1994. február elsején lépett életbe a szerződés, ami magyar szempontból kimagaslóan fontos és sikeres pillanat volt. Kicsit csálódott is vagyok amiatt, hogy a magyar akadémiai körök vagy a közbeszéd elhanyagolta mindkét 30. évfordulós témát; ezért is vagyok hálás a BGE lelkes szervezőinek, hogy legalább magunk között az európai uniós születésnapon erről az egybeesésről megemlékezünk.

Magam egyedüliként kértem és kaptam lehetőséget ezen a tanácskozáson – köszönet érte a szervezőknek – arra, hogy azon magyar kormánytisztviselők közül, akik ebben a vizsgált korszakban már aktívak és a folyamatban résztvevők voltak, az utolsó mohikánok egyikeként megjelenhetek itt, és elmondhatom személyes élményeimet azokról a szakmailag fontos napokról. Egyúttal jelzem azt is, hogy előadásomban nemcsak a Maastrichti Szerződésről fogok beszélni, mint akkori magyar diplomata, hanem arról is, hogy ezzel párhuzamosan mit láttam a magyar társulási szerződés létrejöttének időszakában.

Megjegyzem, hogy a magyar európai integráció, sőt a magyar európai identitás szempontjából is kimagasló esemény volt a magyar Európai Megállapodás érvénybe lépése, ezért 2024. január 31-

én megrendeztem egy pódiumbeszélgetést néhány olyan kimagasló szereplővel (többek között az akkori magyar főtárgyalóval, dr. Juhász Endrével), akik ezt a nagyszerű és reményteli korszakot fémjelezték.

MIT LÁTTAM AZ EURÓPAI UNIÓRÓL SZÓLÓ SZERZŐDÉSBEN KIMAGASLÓAN FONTOSNAK?

1991 októberében kerültem ki Brüsszelbe, mint első olyan külügyminisztériumi diplomata, aki nem az addigi szokás szerint a kereskedelmi kiküldöttekből érkezett az EK missziókra. Így követhettem a helyszínen az Európai Közösség (EK), majd (1993. november 1. után) az Európai Unió általános politikai és külpolitikai fejlődését. Készültünk nemcsak a társulás (a szerződést 1991 decemberében írtuk alá) életbe lépésére, hanem az abban a szerződésben előírányzott együttműködéshez, az uniós belépési fogadókészség megalapozására is. Emiatt is fontos volt a brüsszeli európai integrációs előrehaladás felmérése és értékelése.

Az egyik nagyon fontos fejlemény ehhez az volt, hogy már tudtuk azt, hogy 1992. december 31-én életbe lép az EK-ban a belső piaci rendelkezések zöme, ami talán gazdasági szempontból az egyik legnagyobb előrelépés volt. Azóta is fejlődik ez a szabályozás, s az európai gazdaságpolitikában ezt legalább olyan fontosnak tartom, mint a közös pénz bevezetését. Szerencsére a belső piacot létrehozó jogszabályok bevezetése gond nélkül megtörtént. Az már komoly figyelmeztetés volt a jövőre nézve, hogy a britek már az aláírásnál megkapták az ún. opt outot, vagyis, hogy nem kellett, hogy részt vegyenek a Gazdasági és Pénzügyi Unió (GMU) harmadik szakaszában, az euróövezetben. Megjegyzem, hogy a britek már a nyolcvanas évek közepén elkezdték – az akkori brüsszeli szakmai jelszó szerint – az „à la carte” (tetszés szerinti) integrációs mélyülést, hiszen már korábban átírták a közös költségvetési szabályokat, a saját javukra kértek és kaptak kivételeket. (Erre vérszemet kapott később az ún. „fösvények csoportja”, akik szintén visszatérítést kértek és kaptak a britekre hivatkozva, ami megmaradt a britek távozása után is).

Brüsszelben szintén aggodalommal töltött el minket az is, hogy Svájc már a csatlakozási tárgyalásokat, sőt az EGT (Európai Gazdasági Térség) tárgyalásokat sem kezdte el a következő bővítési körben, később nagyszámú külön szerződéssel kapcsolódott az EU-hoz. Míg későbbiekben Norvégia utasította el a tagságot és lépett az EGT felé, de ez utóbbival kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy ez csak később derült ki, addigra már rendeződött a magyar társulás ratifikációs története. (A mezőgazdaság és halászat nélküli belső piaci belépés - ld. EGT - akár felmerülhetne Ukrajna integrációja kapcsán is.)

Ugyanakkor némi nyugtalansággal töltött el bennünket az is, hogy több ok miatt csúszott meg az uniós szerződés életbe lépése. Az egyik ok volt az 1992. júniusi dániai népszavazás eredménye, ahol a lakosság mondott nemet, és csak az év őszén sikerült megegyezésre jutni az öt kivételezési lehetőségükről. Bár az EGK ezzel leszögezte, hogy meg tudja oldani a válságot, de a britek után már a második tagország jelezte (sőt, a norvégokkal és a svájciakkal már négy), hogy nem kíván előre haladni ugyanabban a ritmusban és kötelezettséggel az integráció mélyítésének útján.

A külső eseményekkel kapcsolatban mindent összevetve az látszott, hogy az ún. EFTA-bővítés hozza azokat a nettó befizető, gazdag államokat, amelyek ezután lehetővé teszik a velünk való bővítést. (Köztük a velünk határos Ausztria.) Norvégia EGT-tagságával nagyjából megszilárdult az uniós külső környezet. Az edinborough-i csúcson, 1992 őszén nemcsak a dán kompromisszum született meg, de 1,27%-ban rögzítették a GNI arányos költségvetési plafont. (Ez lett később 1%.) Megnyílt a lehetőség arra, hogy a transzeurópai hálózat, TEN) néhány nagy közlekedési projektje elinduljon, remélve, hogy ezeket felénk is meg lehet majd hosszabbítani. (Ez később meg is történt). Nemcsak arra gondoltunk, hogy így lehetővé válik néhány ország felvétele a régiónkból, hanem az is, hogy az uniós gazdasági növekedés révén – amikor is nagyobb lesz a költségvetés főösszege – lehetőség nyílik arra is, hogy teljes jogú tagságra legyen reális reményünk.

Nagy bizakodással voltunk azzal kapcsolatban is, hogy ráadásul ebben az időszakban – mint korábban jeleztem – megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások a négy ún. EFTA-állammal, vagyis a svédekkel,

finnekkal, norvégokkal és osztrákokkal. Vagyis a hidegháború után nyilvánvaló volt, hogy a három semleges ország be fog lépni az EU-ba annak ellenére, hogy éppen ekkor kezdte el az integráció a közös külpolitikai együttműködést. Ez felvetette a szorosabb biztosítékokat a távoli jövőre, bár pont a dánok korábbi fellépése erősítette meg azt, hogy az atlanti garanciát nem kívánják feladni. Végül is az osztrákok kivételével a két – nem nemzetközi jogi alapon – semleges északi ország is belépett a NATO-ba, így a NATO lett garanciájuk első számú terepe.

MI VOLT MÉG FONTOS A KÜLSŐ KÖRNYEZETBEN?

Az 1991-1992-es évek határozták meg azt a keretet, amelyben Brüsszelből nézve szétbomlott a Szovjetunió és Jugoszlávia. Mindkét dezintegráció különös fontossággal bírt számunkra, hiszen az egyik a bennünket is uraló katonai nagyhatalom volt – ráadásul Ukrajna révén szomszédunk –, a másik pedig egy katonai konfliktussal járó olyan bomlási folyamat volt, melynek a fő diplomáciai terepe sajátosan Brüsszel lett. Itt került sor ugyanis arra a Jugoszlávia-konferenciára (nagygyűlés egy brüsszeli palotában), amelyben még lord Carrington különmegbízott igyekezett először konföderáció formájában egyben tartania Jugoszláviát, majd ennek kudarca után került sor arra, hogy elismerjék a népszavazással a kiválás mellett döntő tagországokat. Az elismerést az ún. Badinter-bizottság elvi jogászai állásfoglalása határozta meg még 1991 decemberében, aminek lényege az volt, hogy a jugoszláv és szovjet föderációkat alkotó köztársaságok kerültek elismerésre, azon belüli egységek nem. Ez számunkra is nehezítette a helyzetet, hiszen Jugoszlávia esetében Koszovó mellett a Vajdaság sem lehetett akkor önálló állam e logika alapján, hiszen csak autonóm területek voltak a Szerb Köztársaságon belül az 1974-es alkotmány alapján, és az akkor is megmaradt, ha Tito halála után (1980) részt vehettek például a kollektív államelnökségben. (Koszovó ezt nem fogadta el, és a nemzetközi közösség megpróbált hosszú ideig valamiféle megerősített autonómiát biztosítani neki, a Vajdaság esetében – mely közben szerb többségűvé változott – szintén az autonómia

erősítése szerepelt a napirenden, a tartomány lakosságának többsége nem követelt függetlenséget.) Személyes feladatként nemcsak jelenem kellett a konferencia eseményeiről, de a délvidéki magyarok képviselőit is segítenem kellett abban, hogy a konferencia brüsszeli vezetői fogadják őket, és később is figyelembe vegyék a koncepciójukat a rendezési tárgyalások során.

Ebben a helyzetben kellett a magyar külpolitikát képviselni, ahol a frissen függetlenné váló köztársaságok közül a három balti állam és Szlovénia kapott a visegrádiakhoz és a kelet-balkániakhoz hasonló státuszt – Európai Megállapodást tagsági ígérvénnyel. (Személyes feladatként ezen új kisebb államok képviselőivel gyorsan felvettem a kapcsolatot és a kezdeti időben a diplomáciai háttér híján, magyar integrációs tapasztalatok révén indultak el a tagság felé vezető úton.) A számunkra természetes szövetséges Horvátország még nem, őket bent tartotta Brüsszel a délszláv szerződéses kapcsolatrendszerében egészen 2005-ig, így esetükben szó nem lehetett a tagsági tárgyalások megkezdéséről. (A helyi diplomáciai munkában nagyon lobbiztunk azért, hogy a délkeleti szomszédunkat válasszák le a szerbekről és külön vegyék őket az EU-ban – egyéni érdem és fejlettség alapján –, de a nyugat-európai logika – konfliktusos országokat együtt kell integrálni, ld. britek és írek, korábban a nyugatnémetek és a franciák – ezt nehezítette. Abban az időben a magyar diplomáciai fellépések elsősorban Horvátország függetlenségének elismerése és segítése mellett a délvidéki magyar autonómia-koncepciót, a magyar katonák szerbiai hadseregben való fellépésének kímélését célozták. Bár a délszláv helyzet csak lassabban normalizálódhatott az évtized vége felé, de közvetlen érdekeltségünk megmaradt, és a mi sikerünk volt a horvát csatlakozási tárgyalások megkezdése és az első hullámos keleti bővítésbe való becsatornázásuk 2005 után.

MIÉRT VOLT MEGHATÁROZÓ MÉG MAASTRICHT NEKÜNK?

Megszületett a várt közös európai kül- és biztonságpolitika, valamint a belügyi és igazságügyi együttműködés, amely bennünket reménnyel töltött el. Azt gondoltuk, hogy a sajátos nyugatias, demokratikus

berendezkedésünk – parlamentáris demokrácia, intézményi fékek és ellensúlyok rendszere – közelebb visz minket a nyugati biztonsági garanciákhoz és visszafordíthatatlanná teszi a magyar rendszerváltás demokratikus jellegét. Emellett azt is gondoltuk, hogy ezek az együttműködések részben lehetőséget nyitnak a társulás (az európai megállapodás) révén a külpolitikai és a belügyi együttműködés irányába, másrészt pedig a sajátos magyar helyzet, a kárpát-medencei őshonos magyarság kérdésében is tudunk előrelépést tenni e területeken. (Lásd később.)

Ugyancsak a magyar nemzetpolitika szempontjából örültünk annak is, hogy bekerült az EU alapszerződésébe a szubszidiaritás és az arányosság elve, hiszen ezek jogosítottak fel reményekkel bennünket arra, hogy a regionális kis országokon belüli decentralizációt – és vele nem a központosított nacionalizmust – erősítse, az arányosság elve pedig méretünkéből kifolyólag váljon nagyon fontos alapfogalommmá ahhoz, hogy ne legyünk másodrendű tagország, hanem csak arányosan kisebbek az egyenlők között.

Talán ehhez képest akkor annyiban volt érdekes az európai polgárság megjelenése, hogy minden magyarnak, aki az EU tagállamainak polgára, megadatik egyfajta konzuli védettség, ami különösen fontos a magyar nemzetiségűeknél, akik a környező országokban élnek. A szabad részvétel a másik uniós államban az önkormányzati és az európai választásokon – ez is maastrichti vívmány – külön reményekkel jogosított fel minket. A belső piac és az uniós polgárság kapcsolódási pontjaként a szabad munkaerő-áramlás és letelepedés lehetőségével számoltunk, különösen azért, mert a társulásunk tíz éve alatt ez csak kisebb részben került liberalizálásra (külön megállapodásokkal az egyes tagállamokkal), igaz, nem is volt ebben feszítő belső társadalmi igény. Ugyanakkor ez még nem volt hatással arra, hogy például a külföldön élő magyarok éljenek a szavazati jogukkal, ezt a jogot egészen 2004-ig, a belépés utáni első európai választásokig nem rendeztük. Ekkor azonban már nem lehetett halogatni tovább. (Volt olyan térségi állam, amely már a belépés előtt kezelte ezt.)

MILYEN VOLT A MAGYAR FELKÉSZÜLÉS ÜTEME A KILENCVENES ÉVEK ELEJÉN?

Már 1988-ban felvettük a diplomáciai kapcsolatot az Európai Közösséggel és abban az évben aláírtuk az első preferenciális kereskedelmi és gazdasági megállapodásunkat az Európai Gazdasági Közösséggel (EGK). Magyar oldalról a belga kereskedelmi kirendeltségünk adta a bázisát az EGK-, majd EK-misszióknak is. (Misszióknak hívják a harmadik országok képviselőit, ami a tagsággal változik át állandó képviselővé.) 1990 után megjelentek itt is a külügyi diplomaták, sőt az EK képviselőit és a NATO felé fennálló kapcsolatokat Granasztói György – belgiumi és luxemburgi – nagykövet látta el az Antall-kormány alatt. Hamar kialakult két osztály a képviseleten: Simonyi András vezette a politikai kapcsolatok osztályát – ez nemcsak az EU-val, de a NATO-val, sőt a még létező Nyugat-Európai Unióval is foglalkozott –, a gazdasági részleget pedig Gottfried Péter vezette. (Magam a politikai osztályon tevékenykedtem, az EU-ügyekért feleltem.)

Bár a magyar (és a lengyel, valamint a csehszlovák) európai megállapodás ratifikációja lassan haladt, az Unió szokványos eljárása alapján már 1992 februárjában hatályba lépett az ún. Ideiglenes Megállapodás, amely révén a közösségi hatáskörbe tartozó kereskedelmi és kereskedelmi jellegű pontok életbe léptek (nem kellett ehhez a tagállamok külön ratifikációja), míg a teljes megállapodás megkezdett ratifikációs folyamatát – a benne lévő 12 akkori tagállam hatáskörei miatt – később fejezték be. Bár a magyar és a többi visegrádi kormány sürgette, hogy adjanak ígéretet arra, hogy 1992 végéig befejeződik a ratifikáció, de ezt nem kaptuk meg, hivatkozva a tagállami parlamentek autonómiájára. Az európai megállapodás életbe lépése több mint két évig tartott, mely így lényegében párhuzamosan haladt a maastrichti ratifikációs folyamattal.

MIÉRT VOLT ALAPVETŐ SZÁMUNKRA AZ EURÓPAI MEGÁLLAPODÁS RATIFIKÁCIÓJA?

Ez a kérdés többször felmerült, hiszen a kereskedelmi jellegű pontok már életbe léptek 1992. február elsején (ez volt az ún. Ideiglenes Megállapodás), így nem volt az EGK-oldal által sürgető a ratifikáció. De nekünk mégis kiemelkedően fontos volt. Miért?

Egyrészt azért, mert részben magyar kezdeményezésre az Európai Megállapodások azt a célt tűzték ki maguk elé, hogy a bevezetésükkel reményüket fejezzék ki a felek az iránt, hogy a Szerződés hozzájárul a partnerek – így Magyarország – azon céljához, hogy teljes jogú EU-tag legyenek. Ezzel lehetett presszionálni azt, hogy a tagállamok parlamenti ratifikációja után jogosan megtehetjük azt, hogy beadjuk tagsági kérelmünket, hiszen a szándékot a ratifikációval visszaigazolta a teljes tagállami oldal. (Csak jelzem, hogy voltak oldalra vezető integrációs elképzelések Nyugaton, a regionális CEFTA+ integrációtól kezdve egy EGT-típusúig több verzió is létezett, amivel magam is többször összefutottam brüsszeli külszolgálatom során.)

Másrészt ez adott lehetőséget arra, hogy immár Maastricht alapján megkezdődjenek azok a strukturális együttműködések, amelyek lehetővé tették az európai megállapodással rendelkező országoknak az uniós programokba való bekapcsolódást (pl. a fiatalokkal, oktatással vagy környezetvédelemmel foglalkozók), a szakminiszteri találkozókat az Európai Unió Tanácsával és a külpolitikai, valamint a belügyi együttműködés elindítását, ami egyedülálló mélységű kooperáció volt harmadik országokkal.

Megjegyzem, hogy Antall József ebben az időben rendkívüli önmérsékletet mutatott, hiszen az előrehaladt betegsége ellenére megvárta, hogy teljes mértékben befejeződjön a ratifikációs folyamat. (Ezt egy december eleji faxból tudtam meg, melyet az Országgyűlés EU-integrációs bizottságának elnöke, Hörcsik Richárd küldött meg a brüsszeli missziónak.) Utolsó jogi aktus 1993 decemberében történt (Mitterand elnöki aláírásával), ami kizárta, hogy Antall József adja be a magyar parlament határozata után a csatlakozási kérelmet. Az országgyűlési határozatra 1994 márciusában – óriási többséggel – került sor, és ezután adtuk be elsőként a régióban a csatlakozási

kérelmet Brüsszelben az év március 31-ére keltezve. (Nagy demokratikus élmény, hogy nem jogászkodott a magyar parlamentben senki azon, hogy szükség van-e a magyar Alkotmány szerint az Országgyűlés felhatalmazására, hanem ezt egyszerűen megtették.) Még április közepén befogadta a Tanács és kiadta véleményezésre – elsőként a régióban – a Bizottságnak. Ekkor az életbe lépett Európai Megállapodás alapján kezdődhetett meg a külpolitikai együttműködés is az EU-val – Maastricht alapján –, amely közös határozatokban, démarche-okban, meghívásokban, uniós pozíciók meghatározásában, a közös stratégiákba való betekintésben és hozzájárulásokban öltött testet. Nagy öröm volt ebben részt venni, hiszen ebben az időszakban szinte minden kérdésben tudtunk azonosulni az uniós külpolitikai vonallal, néhány esetben pedig – főleg a Tanács külpolitikai munkacsoportjaiban – értékes hozzájárulásokat és meglátásokat felmutatni ebben az időszakban. (Főleg az akkor számunkra fontos nyugat-balkáni kérdésekben, valamint a posztszovjet szféra kezelésben tudtunk sokat hozzátenni az uniós együttműködéshez.)

Ezzel párhuzamosan indult el a csatlakozási felkészülési folyamat 1995-től, de ez már egy másik tanulmány része kell, hogy legyen

HAZÁNK AZ EURÓPAI CSATLAKOZÁS ÉLMEZŐNYÉBEN A KILENCVENES ÉVEKBEN

1988 után a tényleges szerződéses kapcsolatok terén hazánk a régió élmezőnyébe tartozott. Röviden összefoglalom – némi emelkedettséggel – azokat a kimagasló lépéseket, amelyeknél egyfajta Pareto-optimumként – vagy önállóan elsőként, vagy másokkal az elsők között – haladtunk a rendszerváltó térségben a nyugati és főleg az európai integrációs folyamat útján.

- 1990 novemberében elsőként lehettünk az Európa Tanács tagjai.
- 1991 decemberében a tagságot ígérő Európa Megállapodást együtt írtuk alá a visegrádiakkal.
- 1994 márciusában elsőként adtuk be a csatlakozási kérelmet az EU-hoz.

- 1996-ban hazánk felvételt nyert az OECD-be.
- 1998. március: első hatos csoportban kezdtük meg a csatlakozási tárgyalásokat az EU-val.
- 1999. március: elsőként – másik két visegrádi partnerrel – egyszerre léptünk be a NATO-ba.
- 2004. május: elsőként léptünk be – összesen tíz ország – az EU-ba.
- 2007. december: elsőként lettünk – és még kilencen – a schengeni övezet tagjai.

Magyarország regionális sikertörténete ezután nem folytatódott, üttörő jellegünk ezzel az időponttal befejeződött.

2007-ben Szlovénia eurózóna-tagságával ugyanis megjelent az első precedens, amikor már nem mi voltunk az első helyen az integrációs fronton. (Sőt, most már céldátumunk sincs a közös valutához történő csatlakozásra, hasonlóan a lengyelekhez és a csehekhez.) 2008 októbere volt egy újabb sokk számunkra, mikor először a régióban – gyorsan követett minket Lettország és Románia – kértünk az IMF-EU konzorciumtól azonnali fizetési mérlegproblémára a segítséget. (Egyéni élményként – akkor már az EP Gazdasági és Pénzügyi Bizottságának tagja voltam – éltem át azt, hogy 2006 nyarától hazánk uniós kontroll nélkül sodródott a csődhelyzet felé, sajnos akkor még az Európai Bizottság nem tudott megfelelő eszközökkel egy ilyen vészhelyzetet megakadályozni. 2004 óta hazánk túlzott deficit eljárásban (EDP) egyre rosszabb teljesítményt nyújtott a versenyképesség és az egyensúly terén.) Azóta több régióbeli ország csatlakozott a két övezethez – legutoljára 2023 elején Horvátország mindkettőhöz –, hazánk mára már az integrációs élharcosból hátrább sodródott. Hasonlóan említhetjük meg azt is, hogy 2021 júniusában induló – megerősített együttműködésként működő – Európai Ügyészséghez sem csatlakoztunk még, amihez a térségbeli országok mindegyike az első pillanattól kezdve részes állam, míg Lengyelország 2024 elején tette ezt meg. Mindez hazánk integrációs politikájának a megváltozását jelzi, amivel külön tanulmányokban kell foglalkozni.

A MAGYAR INTEGRÁCIÓS ÉS NEMZETPOLITIKA PÁRHUZAMOS FEJLŐDÉSE

1990-ben a magyar külpolitika hármas fő célkitűzéssel jelent meg, amit eltérő hangsúllyal ugyan, de több mint húsz évig minden kormány irányítúként megtartott. Ezek a nyugati – európai és atlanti – integráció, a jó szomszédsági politika és nem utolsósorban a határon túlra került magyarok iránti felelősségvállalás. (Az emigráns magyarság is fontos volt, de ez nem volt egyedi magyar jelenség)

A magyar nyugati politika is azt tűzte ki maga elé, hogy a térség integrálásával megváltozhat a szülőhelyükön élő külhoni magyarok státusza, hiszen bekerülnek az EU-ba és a NATO-ba. Mindez oda vezetett, hogy mi akkor az integrációs politikánkban autonómisták és nem szuverenisták voltunk. Sőt, azt reméltük, hogy a tagsággal az EU oldja a szomszédos befogadó államok túlzott szuverenitási felfogását, mely ottani nemzeti közösségeink számára a túlzott egységes nemzetállami felfogás miatt káros volt. Erre predesztinált minket a szubszidiaritási elv, az uniós fejlesztési (NUTS 2) nagyrégiók legtöbbször történelmi alapokon történő meghatározása – ld. Baszkföld, Katalónia, vagy később Koszovó-Bosznia Szerb Köztársaság stb. –, ami – reméltük, joggal – talán számunkra is hoz olyan történelmi alapú területi közigazgatási egységeket vagy legalább fejlesztési autonómiákat, amelyek segítenek megtartani elszakadt őshonos magyar területeink népességét és identitását.

Ennek jegyében Magyarország nem alkalmazta a görög nemzetpolitikai fegyvert az EU-ban – azonnali vétó lehetőséget az egyes ilyen ún. nemzeti ügyben (ld. Törökország, Ciprus, Macedónia) –, hanem minden esetben konstruktívan (előfeltételek nélkül) megszavazta a magyar őshonos kisebbségeket befogadó szomszédos államok integrációs csatlakozását.

A nemzeti kisebbségi ügyekben ezért is volt 1993-ban nagy várakozás idehaza a koppenhágai tagsági kritériumokat illetően, amelyek között megjelent a kisebbségi jogok tisztelete, és a demokratikus feltételek teljesítése is hangsúlyosan szerepelt. Emellett a francia elnöki posztra pályázó Ballardur miniszterelnök 1993-1994-ben, a róla elnevezett terv keretében igyekezett még rendezni – eredményeit

tekintve elég felületesen – a meglévő történelmi kisebbségi és belső közigazgatási határkérdéseket. Hiába hozza a Lisszaboni Szerződésben az EUMSZ 2. pontja az utalást a kisebbségi jogokra – amelyért az ún. Konventben 2003-2004-ben minden politikai oldalunk harcolt –, nem tudtunk élni ezzel a nemzeti kisebbségeket illetően. De mindez nem hozott áttörést, Magyarországnak csalódást okozott a későbbi helyzet, és ezt nem tudta pótolni a kétoldalú alapszerződésekre alapozott politika sem a kilencvenes évek közepétől.

Külön csalódást okozott az, hogy a kisebbségek védelmével minden metszetben – pl. nemi egyenlőség és önrendelkezés, szexuális orientáció – foglalkozni kezdtek az EU-ban, csak a nemzeti kisebbséggel – ami nekünk a különösen húsbavágó – nem. Egyetlen, utolsó félsiker a magyar nemzeti kisebbségi csoportjaink ügyében maga a kedvezménytörvény brüsszeli tudomásul vétele volt, ami kapcsán Romániával tudtunk megegyezést kötni, és bár az EU jogi szolgálata és a politikai testületei inkább szűkítették a magyar eljárás eredeti jogi területeit, de legalább elindulhatott. (2001 végétől kiemelt feladatunk volt Brüsszelben mind a tagállami képviselőkénél, mind az Európai Parlamentben vagy az Európai Bizottságnál azt elérni, hogy a csatlakozási tárgyalások vége felé megtarthassuk a kedvezmény rendszerünket a határon túli magyarok felé, ami alapjaiban sikerült is.)

SIKERÜLT-E A TELJES JOGÚ TAGSÁG MEGVALÓSÍTÁSA?

1990-ben sajátos magyar remény, sőt illúzió is élt arról, hogy talán gyorsan lehetünk egyedi megoldással teljes jogú tagok, ld. NDK azonnali bekerülése, vagy Ausztria gyors belépése 1995-ben, aminek következtében határ menti állam lettünk az Unióval. De ez sem hozott gyors tagságot, 1992-1993-ban az a remény, hogy a gazdag államok bevonásával és a saját költségvetési emelésével meg tudjuk találni az utat a teljes jogú tagság felé, még váratott magára.

A sokat bírált társulást – ami gyors nyitást és liberalizációt hozott több területen is – sokan kifogásolták itthon, hiszen nem tudtunk élni a nagyrészt saját kezünkben lévő erős agrárszektorunk okozta lehetőségekkel, ami teljes külkereskedelmi mérleg hiányával, ebből ere-

dően folyó fizetési mérleg problémákkal járt. (Erről számtalan publikáció született.) Mégis a nagy előny az volt a társulási jogviszonyból, hogy bebizonyította: nem omlunk össze a belső piaci verseny súlya alatt még a tagság előtt. Ezért a véráldozatért cserébe kaptuk meg a tagságot, de csak hosszú átmenetekkel. Reménnyel töltött el bennünket az is, hogy Edinburgh (1992 ősze) után megvolt a bizakodás, hogy továbbra is finanszírozni tudják főleg a befizető pozíciójú három új tagállam csatlakozása után 1995-ben a keleti bővülést. (Végül később a költségvetési felső határ az uniós GNI egy százalékra csökkent.)

Még fejtörést okozott az is, hogy az Európai Unió – a belső piac, Schengen és a közös pénz bevezetése után – lassabban fejlődött a vártnál. Hosszabb átmeneti intézkedésekkel történt meg csak országunk integrációja a 2004. évi csatlakozásunk után, de kérdéses, hogy milyen versenyképességi állapottal rendelkezünk. Az mindenesetre biztos, hogy Magyarország és a térség minden országa elutasítja a másodosztályú tagságra utaló jogalkotást. (Kisebbszemes emléke: 2007-2008 körül a jövedéki adók minimum szintjének emelése kapcsán voltak olyan kompromisszumos javaslatok, hogy ezt a 2004 után csatlakozott országoknak csak nagyobb átmenettel kelljen átvenni, de elvi alapon megtorpedóztam az ilyen meghatározást, helyette felsorolást kértem és kaptam. Ráadásul megmaradt ún. régi tagállamok kategória.) Megjegyzem, hogy az EU-ban gyakori a régi (EU15, majd a brexit után EU14 jelzéssel) és az új tagállamokra (most EU13) vonatkozó statisztikai, de még mindig tartalmi hivatkozás is, ami ellene hat annak, hogy integrált, egységes Unióról beszéljünk.)

Magyarország nemzetpolitikájának egyik paradoxona származik abból, ahogy elutasítja az illegális bevándorlást. A kilencvenes évek nem bevallott gazdasági csodafegyvere volt a határon túli magyarok áttelepülése, ez azonban több okból véget ért. Sajnos az ország termékenységi rátája (1,5-ös szinten vagy alatta van évtizedek óta) nem tudja megakadályozni az ország előregedését és a lakosság fogyását, hiszen hazánk nem épít a tömeges bevándorlásra, mint a nyugati tagországok. Ráadásul a nyugati munkavállalás is jellemző a régió többi országához hasonlóan a fiatal magyarokra. A negatívan egyoldalú Unión belüli folyamat az eltérő jövedelmi és életviszonyok miatt egy ideig még velünk él. A belső munkaerő-tartalékok feltárása után

mindez logikai zsákutcának és fejlődési akadálnak tűnik a 2004 utáni Magyarország számára, amelyet nem tudtunk megszüntetni. Az extenzív fejlődési pályánkhoz most már csak vendégmunkásokkal tudunk munkaerőt hozzárendelni, ami az intenzív növekedési szakaszra történő áttérésig jellemzi majd a térség, így Magyarország szereplőit, ami viszont belső konfliktusokat is gerjeszteni fog. Bár a harmadik pillérrel tulajdonképpen Maastricht indította el a közös migrációs politikát is, úgy tűnik, ez az illegális migrációt illetően éles kelet-nyugati megosztást eredményez az Unión belül.

1. táblázat: A GDP-arányos gazdasági növekedés
és a nettó EU-transzfer viszonya (2004–2022)

	Átlagos GDP növekedés (%)	Átlagos nettó EU pozíció (GDP %)	Teoretikus növekedés EU források nélkül (1.-2.)
Magyarország	2,3	2,7	-0,4
Csehország	2,5	1,1	1,4
Szlovákia	3,3	1,3	2,0
Románia	3,8	0,9	2,9

Forrás: Eurostat, EKB, saját számítás

Tanulmányomnak nem volt eredeti célja, hogy elemezze az elmúlt harminc év uniós és magyar sikereit, de azt érdemes megnézni néhány érdekes mutatóval és trenddel, hogy mennyire tudtunk eredményeket felmutatni az EU-hoz képest számított minőségi és mennyiségi felzárkózásunk területén. A minőségiben vannak ugyan eredményeink – pl. a szociális konvergencia terén –, de sok kérdésben – pl. az országon belüli regionális fejlettségi szintek közeledése – nem sikerült felzárkózni annak ellenére, hogy országunk az egyik legmagasabb GDP arányos nettó transzfert kapta az uniós költségvetéstől 2009 óta. Formálisan azt is mondhatjuk (ld. 1. táblázat), hogy nem tudtunk az uniós nettó forrásbevonás nélkül növekedési képességet felmutatni. (Természetesen ez nem alkalmazható sem

statikusan, hiszen egyrészt az uniós támogatásokat sem lehet egyértelműen konvertálni GDP növekedésre, másrészt az egyensúly nagyobb elengedésével lehet mindig – egy ideig.)

Sajnálatos módon periodikusan ismétlődnek válságaink – 1995, 2008, 2020 –, melyek kezelése hatalmas energiákat köt le és egyensúlyzavarokat is jelez. Nem tudtunk eddig – részleges sikerek ellenére – nemzeti, versenyképes, hozzáadott értékben mérhető vállalkozói szektort felmutatni. (Hozzáadott értékben 50%, míg export terén 20% körül csak magyar többségi tulajdonú vállalatok aránya, ami még régiós szinten is alacsonynak mondható.) Sajnos a balti államoktól eltérően nem merjük felvállalni a versenyt, a lakosság ettől tartózkodik. Jelentős a teher a növekvő eladósodottság miatt. Mindez ugyanúgy frusztrációt okoz országunk számára, mint a nemzetpolitika nehézségei.

Az EU és NATO tagság után kettős frusztráció jelent meg az integrációs politikánkban. Ez azzal járt, hogy az eddigi autonomista politika helyett szuverenista pozíciót vettünk fel, ami a nemzetpolitika szempontjából nehezen beépíthető, hiszen ez a szomszédos országokban belső többségi összezárást erősít többek között a helyi magyarokkal szemben. Nincs hazánknak kinevezett vezetője az EU apparátusában (pl. főigazgatók, de most már főigazgatóhelyettesek sem), és az EP-ben sem rendelkezünk bizottsági elnökökkel. Hazánk sok külpolitikai és a belügyi-igazságügyi jellegű kérdésben kisebbségbe szorult.

Fejlettségi szintünk mérőszámait illetően is regionálisan csúszunk lassan hátrafelé. Ez tudat alatt is jelentős frusztrációt eredményez, amely elég mély gyökereket vert az országban, és nem teljesen húzható rá ez az érzés a térség többi országaira. Természetesen ez a folyamat magában Magyarországra nem értelmezhető, kérdés, hogy mennyire lehet ez jellemző a régióra. (A baltiak vagy a szlovénok egyértelműen nem frusztráltak a tagság révén, tehát vannak jó példák, de ugyanakkor láthatóan hozzánk hasonlóan a szlovákoknak is vannak gondjaik a versenyképességükkel, ami a nyugatias közeledést is megállította a társadalmukban.)

Mivel Magyarország elmúlt harminc éve alapvetően Maastricht által behatárolt, mélyebb szakmai elemzéseink e téren még hátravannak.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Avery, Graham - Cameron, Fraser (1998): The Enlargement of the European Union. 1998, Sheffield Academic Press Ltd..
- Balázs Péter: Az Európai Unió külpolitikája. Wolters Kluwer Budapest, 2016.
- Blahó András (szerk.) (2003): Tanuljunk Európát. Szerkesztette: Blahó András. Európai Bizottság Budapesti Képviselte. Budapest.
- Fricz Tamás – Orosz Tímea (szerk.) (2011): Küzdelmes integráció. Az Európai Parlament és Magyarország. L'Harmattan, Budapest.
- Halm Tamás – Kőrösi István (szerk.) (1996): Európáról a katedrán. Euro Info Service, Budapest.
- Hargita Árpádné (2012): Vissza Európába – rögzös úton. Egy közreműködő szemével. Gondolat Kiadó, Budapest.
- Hargita Árpádné – Izikné Hedri Gabriella – Palánkai Tibor (szerk.) (1999): Európa kislexikon. Az Európai Unió és Magyarország. Második kiadás. Budapest, Aula Kiadó.
- Horváth Zoltán (1999): Kézikönyv az Európai Unióról. 2. kiadás. Magyar Országgyűlés.
- Horváth Zoltán – Ódor Bálint (2005): Az Európai Unió Alkotmánya. Mi és hogyan változik az Alkotmány szerződés hatására? HVG ORAC, Budapest.
- Izikné Hedri Gabriella – Palánkai Tibor (szerk.) (1996): Európa ma és holnap. Balassi Kiadó, Budapest.
- Izikné Hedri Gabriella – Hargita Árpádné (szerk.) (2003): Ezer kérdés – ezer válasz az Európai Unióról. Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Treaty on European Union. Official Journal of the European Communities, C 191/1.1992.02.27